

Maryana PROKOP

Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania,
Kielce, Polska

Pavlo BRIN

Narodowy Techniczny Uniwersytet Politechnika Charkowska,
Wydział Ekonomii, Zarządzania i Międzynarodowego Biznesu, Ukraina

Stosunki białorusko-ukraińskie w kontekście Partnerstwa Wschodniego. Impas czy intensyfikacja współpracy?

Belarus-Ukraine Relations in the Context of the Eastern Partnership. Impasse or Intensification of the Cooperation?

• Abstrakt •

Artykuł przedstawia analizę istotnych aspektów współpracy Białorusi z Ukrainą w ramach unijnego instrumentu – Partnerstwa Wschodniego. Ramy czasowe obejmują lata 2009–2012, począwszy od zainicjowanego na szczycie w Pradze Pw; dla bilateralnych stosunków białorusko-ukraińskich istotne było także poruszenie kwestii sprzed 2009 r., mających zasadniczy wpływ na kształt omawianych w pracy zagadnień (aspekt prawny, polityczny i gospodarczy).

Słowa kluczowe: stosunki białorusko-ukraińskie; Partnerstwo Wschodnie; współpraca bilateralna; przestrzeń postradziecka

• Abstract •

The article contains an analysis of the current aspects related to the Belarus and Ukraine cooperation under the EU Eastern Partnership. The timeframe covers a period of 2009–2012, starting from the 2009 Summit in Prague. It is also important to mention some earlier aspects having a great impact on the discussed issues in the legal, political, and economic context.

Keywords: Belarusian-Ukrainian relations; Eastern Partnership; bilateral cooperation; post-soviet space

Wstęp

Instrument Unii Europejskiej (UE) w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS) – Partnerstwo Wschodnie (PW), zainicjowane na szczycie w Pradze 7 maja 2009 r. – ukierunkowany jest na osiągnięcie stabilności oraz nawiązanie współpracy UE z państwami Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego (Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia, Ukraina). Bilateralne stosunki pomiędzy Białorusią a Ukrainą w pierwszej dekadzie XXI wieku można określić jako nieefektywne ze względu na różniące się priorytety polityki zagranicznej obu krajów. Na przełomie 2008 i 2009 r. doszło do nawiązania intensywnego dialogu, co związane było głównie z polepszeniem relacji na linii Białoruś – Unia Europejska (dołączenie Białorusi do partnerów UE w ramach PW), a jednocześnie z pogorszeniem relacji między Mińskiem a Moskwą (głównie ze względu na nasilenie ekonomicznego, politycznego oraz energetycznego nacisku Rosji wobec Białorusi). Dla obu krajów intensyfikacja relacji jest ważna z uwagi na kilka istotnych czynników: wspólna białorusko-ukraińska granica państw; powiązania historyczne; silna pozycja w obu państwach Cerkwi prawosławnej; tranzytowy charakter Białorusi dla Ukrainy; oba państwa łączą naciski Federacji Rosyjskiej i jej wpływ na kształt ich polityki zewnętrznej i wewnętrznej. Ze względu na powyższe czynniki można przyjąć założenie, że zarówno dla Białorusi, jak i dla Ukrainy nie jest obojętna wzajemna sytuacja ekonomiczna i polityczna, gdyż jej dynamika ma istotny wpływ na kształt stosunków białorusko-ukraińskich (por. Soskin, 2006).

Celem pracy jest analiza istotnych aspektów współpracy Białorusi z Ukrainą w ramach unijnego instrumentu – PW, a także omówienie głównych kierunków współpracy w ramach bilateralnych stosunków białorusko-ukraińskich. Ramy czasowe obejmują lata 2009–2012, począwszy od zainicjowanego na szczycie w Pradze PW, aczkolwiek w przypadku bilateralnych stosunków ukraińsko-białoruskich niezbędne było poruszenie kwestii sprzed 2009 r., mających zasadniczy wpływ na kształt omawianych zagadnień po roku 2009. Za cezurę końcową uznano rok 2012, ponieważ wtedy zarówno na Ukrainie, jak i na Białorusi odbyły się wybory parlamentarne. Problem badawczy brzmi następująco: w jakim wymiarze dialog Mińska z Kijowem wyraża się poprzez bilateralne stosunki białorusko-ukraińskie, a w jakim wymiarze poprzez instrument unijny – Partnerstwo Wschodnie? Autorzy stawiają hipotezę brzmiącą: dialog pomiędzy Mińskiem a Kijowem w większym stopniu kształtują bilateralne stosunki pomiędzy państwami aniżeli współpraca w ramach PW.

Partnerstwo Wschodnie

Główną przesłanką kreującą kształt unijnej polityki wschodniej są zmiany geopolityczne w Europie Środkowej i Wschodniej po roku 1989. Dostosowanie polityki UE do tych zmian jest jednym z najważniejszych wyzwań dla UE. Przyjęcie w 2004 i 2007 r. do grona członków UE państw z Europy Środkowej i Południowej zmieniło warunki i listę państw, do których jest adresowana polityka wschodnia UE. Potrzeba wzmocnienia spójności i koordynacji polityki zagranicznej UE, poprzez poprawę jej efektywności zarówno w płaszczyźnie stosunków bilateralnych, jak i wielostronnych stosunków wobec całego sąsiedztwa UE, zaowocowała wypracowaniem EPS (Dumała, 2009, s. 329–345). Partnerstwo Wschodnie, jeden z projektów realizowanych w ramach wschodniego wymiaru EPS UE, element polityki zagranicznej UE związany z krajami Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego (Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia, Ukraina), zostało zainicjowane podczas szczytu w Pradze 7 maja 2009 r.¹ Skierowane jest na wzmocnienie bilateralnej i wielostronnej współpracy UE z parlamentami krajów uczestniczących w programie. Stało się to możliwe dzięki determinacji Polski i Szwecji², przy wsparciu Czech sprawujących w tym momencie prezydenturę w UE (Martyniuk, 2009). W grudniu 2007 r. przez Radę Europejską została przyjęta polsko-litewska propozycja rozwoju wschodniego i południowego wymiaru EPS na płaszczyźnie relacji dwu- i wielostronnych. Partnerstwo Wschodnie³ przewidywało włączanie do polityki unijnej państw objętych programem oraz ich integrację ze wspólnym rynkiem (zob. Dobzhanska, 2011, s. 145–149; Sydoruk, 2008, s. 1–10). Politykę PW wobec Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego od EPS odróżnia to, że jest bardziej miękkim instrumentem, gdyż obejmuje tylko sześć krajów i skupia się na realizacji ich wspólnych interesów. Ponadto jest realizowane poprzez zawieranie poszczególnych umów z każdym państwem, tzw. umów stowarzyszeniowych; przewiduje dwustronne i wielostronne formaty porozumień

¹ Wcześniej na forum UE również były podejmowane kroki dotyczące różnego rodzaju inicjatyw wspierających współpracę Unii z państwami wschodnimi. Do nich należy zaliczyć: austriacką propozycję z 2006 r. dotyczącą budowy wspólnej polityki energetycznej, obejmującej dialog z Ukrainą i Białorusią, niemiecką propozycję z 2007 r. „EPS Plus” polegającą na pogłębianiu relacji z państwami objętymi EPS poprzez zawieranie umów sektorowych.

² Zaangażowanie Szwecji było ważne z tego powodu, że uświadomiło innym „starym” członkom UE, że rozwój stosunków z krajami wschodnimi jest ważny dla struktur europejskich, nie tylko dla jej „nowych” członków (zob. Mizerska-Wrotkowska, 2011, s. 43).

³ Należy zaznaczyć, że PW nie jest jednym z etapów polityki rozszerzenia UE, udział w owym programie nie gwarantuje przyszłego członkostwa, aczkolwiek go nie wyklucza.

dla wzmocnienia współpracy w Europie Wschodniej i w Kaukazie Południowym (Mizerska-Wrotkowska, 2011, s. 43–64).

Aspekt prawny stosunków białorusko-ukraińskich

Stosunki białorusko-ukraińskie reguluje szereg traktatów, umów i porozumień. Zgodnie z danymi Ministerstwa Ekonomicznego Rozwoju i Handlu (styczeń 2016 r.), pomiędzy krajami zawarto ponad 200 porozumień (Dohovirno-pravo-va baza). Początek białorusko-ukraińskiej współpracy datuje się jeszcze na czasy radzieckie. W grudniu 1990 r. Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka i Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka podpisały porozumienie o współpracy, które w tamtych warunkach – w przypadku obu republik wciąż jeszcze należących do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) – można uznać za pierwszą tego typu *quasi*-międzynarodową umowę (Szeptycki, 2006, s. 7–8). W „Porozumieniu między Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką i Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką” z 29 grudnia 1990 r. strony, bazując na deklaracjach suwerenności obu krajów, wyraziły chęć współpracy na wielu płaszczyznach polityki, gospodarki, oświaty, kultury, ochrony zdrowia, ekologii, nauki, techniki, handlu oraz sprzyjających szeroko rozumianej wymianie informacji (Dohovir, 1990). Mimo tego, że porozumienie z 1990 r. miało charakter ogólny, stanowiło podstawę bilateralnych stosunków między Białorusią a Ukrainą. Rok po jego zawarciu, gdy ZSRR przestał istnieć, państwa uznały swoją niepodległość i nawiązały stosunki dyplomatyczne⁴. Dwustronne kontakty tych krajów zainicjowano w grudniu 1992 r. podczas wizyty na Ukrainie białoruskiego premiera Wiaczasława Kiebicza. Podczas tej wizyty podpisano szereg bilateralnych porozumień, m.in. w sprawie ruchu bezwizowego, wolnego handlu, współdziałania wojskowego, współpracy w dziedzinie nauki i techniki, uregulowań wzajemnych zobowiązań finansowych oraz współpracy przygranicznej i celnej (Szeptycki, 2006, s. 7–8). W lipcu 1995 r. wizytę na Białorusi odbył prezydent Ukrainy Leonid Kuczma. Najważniejszym jej rezultatem był „Traktat o przyjaźni, dobrosąsiedztwie i współpracy między Ukrainą a Republiką Białorusi”, który został podpisany 17 lipca tegoż roku (Dohovir, 1995a).

Traktat stworzył przesłanki umożliwiające kontynuację stosunków białorusko-ukraińskich. Wśród ponad dwustu porozumień między państwami na szczegól-

---

⁴ W czerwcu 1992 r. otwarto ambasadę ukraińską w Mińsku, a w październiku 1993 r. ambasadę Białorusi w Kijowie.

ną uwagę zasługuje „Umowa między Ukrainą i Republiką Białoruś o państwową granicę” z 12 maja 1997 r. (Dohovir, 1997a) oraz związane z nią kwestie sporne odnośnie do jej ratyfikacji przez białoruską stronę⁵. Umowa została ratyfikowana przez parlament Ukrainy 18 lipca 1997 r., natomiast strona białoruska dokonała tego dopiero 2 kwietnia 2010 r. Nieratyfikowanie przez stronę białoruską umowy o granicy państwowej uniemożliwiało demarkację granicy białorusko-ukraińskiej⁶. Decyzja Białorusi była związana z nierozliczeniem przez ukraińską stronę ponad 20-letniej ważności długu⁷. W 2003 r. podczas spotkania premierów obu państw został podpisany protokół, w którym określono kwotę zadłużenia Ukrainy wobec Białorusi w wysokości 134 mln USD. Ukraińska strona odmówiła spłacenia długu, gdyż nie uważała go za dług międzypaństwowy, lecz dotyczący białorusko-ukraińskich przedsiębiorców (*Belarus ne rateficyrujet dohovor...*). Ukraina zaproponowała Białorusi rozwiązanie tego sporu drogą udoskonalenia całego systemu współpracy ekonomiczno-handlowej między państwami, poprzez realizację bilateralnych programów, które dotyczą m.in. likwidacji skutków katastrofy w Czarnobylu oraz wyposażenia białorusko-ukraińskiego przejścia granicznego. Jednak ta propozycja nie znalazła aprobaty u białoruskiej strony (Zasadko, 2009, s. 270–271).

---

⁵ Należy zwrócić uwagę, że już w „Traktacie o przyjaźni...” białoruska i ukraińska strona uznały nienaruszalność istniejących między nimi granic państwowych i zaświadczyły, że nie posiadają żadnych roszczeń w stosunku do terytorium państwowego innej strony i nie będą ich wysuwać w przyszłości (artykuł 1).

⁶ Nieuregulowana umowa o statusie granicy sprzyja nielegalnej emigracji i przemytowi towarów. Dla Ukrainy stało się to utrudnieniem wobec perspektywy wstępu do UE i NATO, stwarza niejasną sytuację w sprawie kontroli granicznej, rozwoju infrastruktury przejść granicznych oraz otwarcia nowych przejść. Kolejnym aspektem wpływającym na to, że dla ukraińskiej strony uregulowanie sporu jest bardzo ważne, jest problem z nawiązaniem należnego współdziałania między jednostkami granicznymi obu państw, ponieważ po podpisaniu umowy o granicy, w niektórych miejscach linia graniczna została zmieniona. O ile ukraińska strona uznała te zmiany, to białoruska uznaje te sprzed maja 1997 r. (por. Szeptycki, 2006, s. 12–14).

⁷ Natomiast strona ukraińska twierdzi, że zadłużenie Ukrainy nie ma żadnego odniesienia do przedmiotu traktatu, lecz Białoruś wykorzystała to jako jeden z elementów nacisku na Ukrainę w rozwiązywaniu *stricto* ekonomicznych problemów. Problem z zadłużeniem wyniknął po rozpadzie Związku Radzieckiego, gdy białoruscy kontrahenci przekazali pieniądze ukraińskim przedsiębiorstwom. Spór toczy się wobec ustalenia kwoty zadłużenia, ponieważ białoruska strona uważa, że Ukraina zadłużyła się u niej na ok. 200 mln USD, a ukraińska jest przekonana, że dług wynosi 50 mln USD. Poza tym Ukraina nie zgadza się na to, by państwo spłacało dług za ukraińskich przedsiębiorców. Drastyczna różnica długu jest spowodowana niejednakową metodą obliczania przyjętą przez strony konfliktu oraz tym, że Ukraina i Białoruś w różnym czasie wyszły z strefy radzieckiego rubla (zob. Zasadko, 2009, s. 270).

Aspekt polityczny (dialog Mińska z Kijowem)

Mimo wielu podpisanych porozumień dialog między Mińskiem i Kijowem do 2009 r. trudno było określić jako konieczność wynikająca z zewnętrznopolskich priorytetów obu krajów. Białoruś i Ukrainę odróżniają zewnętrzne⁸ oraz wewnętrzne priorytety polityki państw⁹. Jednakże Ukraina nie zrezygnowała z wspierania Białorusi na arenie międzynarodowej. Podobną rolę odegrała Polska, za prezydentury Aleksandra Kwaśniewskiego, ponieważ Polska wspierała proces demokratycznego wyłaniania się elit na Ukrainie w 2004 r. (Lisnychuk, 2006, s. 42–44).

Dialog Mińska z Kijowem do 2004 r. utrzymywał stabilny charakter. Ukraina starała się wspierać działania Białorusi, pomijając kwestię białoruskich wyborów, aczkolwiek ani Ukraina w polityce zagranicznej Białorusi, ani Białoruś w polityce zewnętrznej Ukrainy nie zajmowały istotnej pozycji. Z jednej strony oba państwa rywalizowały między sobą o przychyłność Rosji, z drugiej – poruszały się w różnych kierunkach integracji ze Wschodem bądź Zachodem. W pierwszych latach po uzyskaniu niepodległości w obu krajach największe kompetencje posiadał prezydent, dlatego też główny polityczny dialog był tworzony na poziomie głów państw. W ciągu dwóch kadencji prezydentury L. Kuczmy białoruscy i ukraińscy liderzy spotkali się 19 razy. Połowa tych spotkań odbyła się podczas oficjalnych wizyt głów państw, reszta – podczas różnych międzynarodowych wielostronnych spotkań w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Po 2004 r. na skutek zmian politycznych elit na Ukrainie oraz reformy konstytucyjnej, która

---

⁸ Przykładem na to są marcowe wybory z 2006 r. w państwach. Jeżeli parlamentarne wybory na Ukrainie uzyskały pozytywną opinie środowiska międzynarodowego, to elekcja białoruskiego prezydenta została okrzyknięta pseudowyborami. Państwa europejskie niejednokrotnie zwracały uwagę na naruszanie demokratycznych standardów na Białorusi, co w konsekwencji przyczynia się do efektu odwrotnego od zamierzonego, gdyż europejskie sankcje nie tylko są zagrożeniem dla reżimu Aleksandra Łukaszenki, z drugiej strony prowokują realne czy wymagowane zagrożenia. Jednym z takich zagrożeń był casus pluszowych misiów. 4 lipca 2012 r. dwóch szwedzkich pilotów zrzuciło na Mińsk 1000 pluszaków w obronie wolności słowa na Białorusi (zob. strona internetowa telewizji Belsat).

⁹ Po prezydenckich wyborach w 2004 r. na Ukrainie spopularyzowała się pewna metafora, która uzasadniała podział ukraińskiego społeczeństwa (państwa) na tzw. pomarańczowe i niebieskie; rozłam tłumaczono tym, że część społeczeństwa (zachodnia i centralna Ukraina) chce żyć po europejsku, a druga część (wschodnia Ukraina) chce żyć tak jak na Białorusi, głównie chodziło tu o wpływ Rosji. Aczkolwiek ta metafora jest w dużym stopniu uproszczeniem, to z drugiej strony tłumaczy obecność w ukraińskim społeczeństwie tych, którzy sympatyzują z „drogą Białorusi” i A. Łukaszenką.

przeniosła część kompetencji prezydenta na parlament¹⁰, białorusko-ukraińskie stosunki uległy częściowej stagnacji (por. Albin, Baluk, 2004; Czachor, 2009; Czachor, 2011; Topolski, 2009; Wierzbicki, 2011).

Należy odnotować asymetrię w relacjach białorusko-ukraińskich w tym okresie, nazywanym też okresem ochłodzenia, trwającym do przełomu 2008 i 2009 r. Proces ocieplania „zamrożonego” dialogu pomiędzy Ukrainą a Białorusią rozpoczął się w 2007 r. Stało się to możliwe dzięki zmianom postawy władz białoruskich. Niebagatelną rolę odegrała w tym Rosja, gdyż pogorszenie relacji na linii Mińsk–Moskwa doprowadziło o polepszenia ich na linii Mińsk–Kijów. Przyczyniła się do tego tzw. miniwojna energetyczna Białorusi z Federacją Rosyjską, związana z kryzysem gazowym oraz narzuconą przez Rosję zmianą warunków w handlu ropą naftową. Zaistniała sytuacja zmusiła prezydenta Łukaszenkę do wyrażenia zgody na odsprzedanie Rosji udziałów w strategicznie ważnym przedsiębiorstwie „Bieltransgaz”. Kulminacją rosyjskiej „asertywności” stało się wtargnięcie wojsk rosyjskich do Gruzji w sierpniu 2008 r. Sposób, w jaki Federacja Rosyjska „potraktowała” suwerenne państwo członkowskie WNP, zmusił prezydenta Białorusi do zastanowienia się nad realnym zagrożeniem dla państwa ze strony Kremla. W dość szybkim czasie A. Łukaszenko podjął próby przełamania izolacji z UE i USA, prezentując umiejętność prowadzenia polityki zagranicznej bez orientacji na Moskwę, jako przykład posłużyło zaciśnięcie relacji z prozachodnią Ukrainą Juszczenki (zob. Świeżak, 2009; Getmanchuk i inni, 2011, s. 6–22).

Białoruś prowadziła politykę zorientowaną głównie na współpracę ekonomiczną, dążąc do odrzucenia na dalszy plan aspektów politycznych. Ukraina natomiast pragnęła prowadzić aktywną politykę z białoruskim partnerem, na płaszczyźnie ekonomicznej, ale z wyraźnym nagłaśnianiem kwestii demokratyzacji państwa oraz integracji ze strukturami Zachodu. Po 2008 r. dla Białorusi ważniejszym zagadnieniem współpracy stało się wyjście ze strefy politycznej asymilacji, zdobycie nowych rynków zbytu dla własnej produkcji, a także poszukiwanie surowców. Przy takiej konfiguracji Ukraina stała się bardzo ważnym partnerem. Strona ukraińska istotę współpracy upatrywała w ożywieniu bilateralnych stosunków z Białorusią i kontynuowaniu zagadnienia demokratyzacji i przestrzegania praw człowieka w kraju. Ukraińskie władze potępiły działania białoruskich elit politycznych w stosunku do opozycji po wyborach prezydenckich w 2006 r. oraz

---

¹⁰ Celem reformy konstytucyjnej było dokonanie nowego podziału zadań i kompetencji między prezydentem, Radą Najwyższą, Gabinetem Ministrów i nadanie ukraińskiemu systemowi politycznemu kształtu parlamentarno-gabinetowego. Reforma ograniczyła pozycję głowy państwa, ograniczając jego funkcje kreacyjne (powołanie premiera i na jego wniosek rządu), wzmocniła pozycję premiera, powoływanego przez parlament (por. Yanisiv, 2010, s. 577).

pogwałcenie demokratycznych wolności, przy tym wyraziły gotowość współpracy na płaszczyźnie polityczno-gospodarczej (zob. Melyancov, Kozakevych, 2006; Czachor, 2009; Czachor, 2011; Topolski; 2009; Wierzbicki, 2011).

„Nasze stanowisko [wobec wyborów prezydenckich 2006 r.] na Białorusi jest jasne. My oceniamy je tak jak Bruksela. (...) Ukraina, tak jak dziś Białoruś, przeżyła długie lata, gdy władza ignorowała opozycję, gdy my w Warszawie szukaliśmy okrągłego stołu dla ukraińskiego dialogu. My znaleźliśmy go tak i to jest bardzo dobrze. Jednak doszliśmy do wniosku, że dużo lepszym rozwiązaniem politycznego kryzysu byłby okrągły stół w Kijowie (...). Białoruskie władze powinni prowadzić dialog z opozycją. Ukraina mogłaby zrobić swój wkład w ten dialog jako pośrednik” (Oficjalna strona Prezydenta Ukrainy, tłumaczenie własne). Cytowana wypowiedź W. Juszczenki (maj 2006 r.) prezentowała ukraińską gotowość pełnienia funkcji pośrednika pomiędzy białoruskimi władzami a opozycją. Obecnie rozważania na temat tego, jaką rolę mogłaby odegrać Ukraina, mając rzeczywisty wpływ na polemikę elity rządzącej i opozycji, są tylko i wyłącznie założeniami hipotetycznymi. Jednakże biorąc pod uwagę poziom wzajemnych relacji między różnymi politycznymi siłami Białorusi, Ukraina rzeczywiście mogłaby zająć miejsce pośrednika. Kolejną rolę, jaką mogłaby odegrać Ukraina, jest funkcja pośrednika między Białorusią a Zachodem (Benko, 2010, s. 1–10). Z taką inicjatywą ukraińskie władze po raz pierwszy wyszły w 2005 r., podczas kryzysu w stosunkach białorusko-unijnych, wywołanego naciskiem białoruskich władz na Związek Polaków na Białorusi (Oficjalna strona Związku Polaków na Białorusi). Ukraińska strona zainicjowała spotkanie przedstawicieli Rady Bezpieczeństwa Narodowego Białorusi, Polski i Ukrainy. Rozpatrując ten aspekt z pozycji Białorusi, należy skonstatować, że białoruska strona odebrała ukraińskie inspiracje dość negatywnie. Było tak dlatego, że Białoruś uważa się za suwerenne państwo i samodzielny podmiot na arenie międzynarodowej, zdolny do samodzielnego prowadzenia dialogu. Posługiwanie się pośrednikiem w istotnych dla Białorusi sprawach jest dla niej „ostateczną ostatecznością”, natomiast gdy wewnątrzpaństwowa sytuacja w kraju jest niestabilna, państwo jest gotowe wykorzystać ową procedurę dla rozwiązania istotnych kwestii, co z kolei w skuteczny sposób wykorzystywała Ukraina (Świeżak, 2009; Getmanchuk i inni, 2011, s. 6–22). Ukraińskie próby mediacji wraz z dążeniami utrzymywania i rozwijania bilateralnych stosunków stanowiły sedno tzw. pośredniej polityki w relacjach z Białorusią. Poseł Ukrainy w Republice Białoruś Igor Lyhovij na konferencji prasowej z okazji 16. rocznicy niepodległości Ukrainy (odbyła się 22 sierpnia 2007 r.) powiedział, że należy prowadzić dialog i rozwiązywać spory między stronami (m.in. należy poruszyć kwestie: demarkacji granicy białorusko-ukraińskiej, utworzenia strefy

wymiany przygranicznej; Melyancov, Kazakevych, 2006, s. 69–78). Powyższe pozwala upatrywać pewnej zależności pomiędzy stosunkami międzypaństwowymi oraz stosunkami tych państw z Unią Europejską. Stosunki na linii Mińsk–Kijów zaczęły się ocieplać w momencie, gdy Ukraina zaangażowała się w reprezentowanie Białorusi w Europie.

Aspekt gospodarczy (białorusko-ukraińska wymiana handlowa)

Procesowi ocieplania się stosunków białorusko-ukraińskich na płaszczyźnie politycznej towarzyszyła sukcesywna współpraca gospodarcza między krajami oraz problemy związane z bezpieczeństwem energetycznym. Warto także podkreślić, że Białoruś i Ukraina nie są dla siebie głównymi partnerami w tej sferze, gdyż dla nich ważniejsza w danym okresie była współpraca z Federacją Rosyjską. W „Porozumieniu o współpracy gospodarczej na lata 1998–2008 r.” zostały określone warunki współpracy gospodarczej, poprzez utworzenie sprzyjających warunków dla koordynacji zmian strukturalnych w priorytetowych gałęziach gospodarki, dokonanie ekonomicznych reform, współpraca w dziedzinie polityki fiskalnej, wspólne koordynowanie projektów i programów (Dohovir, 1999–2008). Bazę dla powyższego porozumienia stanowiły tzw. umowy sektorowe, regulujące przebieg współpracy w określonej dziedzinie gospodarki. Najważniejsze z nich to umowy o: wolnym handlu (Dohovir, 1992a), handlowo-ekonomicznej współpracy (Dohovir, 1993a), sprzyjaniu i ochronie inwestycji (Dohovir, 1995b), o uniknięciu podwójnego podatku i powiadomieniu o uchyleniu od spłaty podatków od dochodów i majątku (Dohovir, 1993b), o rozliczeniu między Narodowym Bankiem Republiki Białorusi i Narodowym Bankiem Ukrainy (Dohovir, 1992b), współpracy przygranicznych regionów (Dohovir, 1997b).

Analizując strukturę białorusko-ukraińskiej wymiany handlowej, należy zwrócić uwagę na to, że białoruski import towarów na Ukrainę dotyczy głównie surowców, maszyn i wyposażenia, przemysłu chemicznego oraz naftowego, a także produktów rolno-spożywczych. Z kolei Ukraina eksportuje na Białoruś wyroby przemysłu metalowego, żelazo, produkty rolno-spożywcze, produkty przemysłu chemiczno-przemysłowego oraz maszyny i wyposażenie. Należy także zwrócić uwagę, że głównymi odbiorcami białoruskiej produkcji są Kijów, Dniepropietrowsk (obecnie Dnipro) oraz obwód doniecki¹¹. Również stąd pochodzi więk-

---

¹¹ Przykładem na to jest fakt, że w styczniu–czerwcu 2007 r. 51,8 % białorusko-ukraińskiej wymiany handlowej stanowiła wymiana z tymi regionami (Geografichna struktura, 2007).

szość ukraińskiego importu na Białoruś. Wskaźnik ilościowy wymiany handlowej pomiędzy krajami przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wymiana towarów między Ukrainą a Białorusią 2007–2012

Rok	Eksport w tys. USD	W % wobec roku poprzedniego	Import w tys. USD	W % wobec roku poprzedniego
2007	1 561 387,0	127,7	1 444 792,4	115,1
2008	2 105 576,7	134,8	2 809 645,7	194,4
2009	1 258 938,2	59,8	1 692 833,9	60,3
2010	1 899 198,1	150,9	2 567 588,7	151,7
2011	1 922 329,7	101,2	4 211 750,6	164,0
2012 (01–10)	1 845 407,6	116,0	4 388 327,8	133,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych (Geograficzna struktura, 2007; Geograficzna struktura, 2008; Geograficzna struktura, 2009; Geograficzna struktura, 2010; Geograficzna struktura, 2011; Geograficzna struktura, 2012).

Powyższa tabela prezentuje wymianę towarów Ukrainy z Białorusią w latach 2007–2012. Z owego zestawienia wynika, że najbardziej intensywny napływ ukraińskich towarów do Białorusi odnotowano w 2008 r. i wynosił on 2 105 576,7 USD, natomiast najwięcej białoruskich towarów na Ukrainie pojawiło się w 2011 r. – 4 211 750,6 USD oraz w styczniu–październiku 2012 r. – 4 388 327,8 USD. Biorąc pod uwagę ogólny wynik, białorusko-ukraińska wymiana osiągnęła najwyższy wskaźnik w 2011 r., gdy sprzedaż towarów (eksport + import) stanowiła 6 134 140,3 USD. Statystyka prezentuje, że wymiana handlowa między ukraińskim i białoruskim krajem ma tendencję wzrostową¹², pomijając casus z 2009 r. Zestawienie to pozwala dojść do wniosku, że stagnacja w handlu towarami między krajami nastąpiła w 2009 r., gdy eksport ukraińskich towarów do Białorusi wynosił tylko 1 258 938,2 USD (59,8% wobec roku 2008), a import – 1 692 833,9 USD (60,3% wobec roku 2008; Geograficzna struktura, 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012).

¹² Analizując wcześniejsze lata wymiany towarowej pomiędzy Ukrainą a Republiką Białoruś, należy stwierdzić, że wymiana między krajami osiągnęła jeden z wyższych wyników w drugiej połowie lat 90., ale po kryzysie gospodarczym w 1998 r. gwałtownie spadła. Potem do 2003 r. miała spadać i wzrastać w kolejnych latach. W 2004 r. obroty handlowe (eksport + import) między krajami przekroczyły 1 mln USD, a już w 2006 r. prawie 2,5 mln USD (por. Szeptycki, 2006, s. 9–11; Melyancov, Kazakevych, 2006, s. 69–78).

Stosunki białorusko-ukraińskie w kontekście Partnerstwa Wschodniego

Zainteresowanie Białorusi poprawą relacji z Ukrainą na przełomie 2008 i 2009 r. wynika po pierwsze z tego, że Ukraina była odbierana jako wzór w relacjach z UE. Po drugie, Ukraina, tuż po Rosji, stanowi największy rynek zbytu białoruskich towarów. Po trzecie, Białoruś wspólnie z Ukrainą mogła realizować projekty w UE i przy tym otrzymywać europejskie inwestycje dla białoruskiej gospodarki. Jednym z takich strategicznych planów był projekt przewozu transportu przez Morze Bałtyckie oraz Morze Czarne (przez terytorium Białorusi, Litwy i Ukrainy). Wobec tego 13 maja 2008 r. została podpisana w Wilnie umowa między ministrami transportu Białorusi, Ukrainy i Litwy. Projekt pod nazwą „Wiking” przewidywał przewóz transportu przez Morze Czarne do Turcji i Azerbejdżanu (Malewych i inni, 2010, s. 5–10).

Ważny dla rozwoju współpracy pomiędzy Białorusią, Ukrainą i Unią był kierunek współpracy zaproponowany przez kraje regionu Morza Bałtyckiego (głównie Litwę), współpracy na płaszczyźnie transportowej oraz energetycznej, co w głównej mierze związane było z tranzytowym charakterem Ukrainy i Białorusi (Poliovyj, 2015, s. 160–168). Współpraca w ramach platformy „Demokracja, dobre zarządzanie i stabilność” w warunkach panujących na Białorusi nie do końca mogła mieć swoje zastosowanie. Z kolei platforma „Bezpieczeństwa energetycznego” przewidywała wzmocnienie energetycznej współpracy między partnerami, podtrzymanie integracji energetycznych rynków państw z rynkiem UE. Ukraina i Białoruś pozostają głównymi transporterami rosyjskiego gazu do UE, konieczna w danym okresie była koordynacja działań w tej sferze, by zagwarantować bezpieczeństwo energetyczne oraz zadbać o dalsze możliwości tranzytu. W tym kontekście głównym dokumentem jest „Memorandum o współpracy między Gabinetem Ministrów Białorusi i Gabinetem Ministrów Ukrainy” z 20 stycznia 2009 r., które dawało możliwość realizacji wielostronnych projektów, osiągnięcia bezpieczeństwa energetycznego państw oraz dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych i integracji rynków obu krajów (Plaksenko, 2010, s. 1–3). Kolejny aspekt współpracy między Białorusią a Ukrainą dotyczy tranzytu zasobów ropy i gazu ziemnego. Białoruś jest uzależniona od eksportu rosyjskiej ropy (eksport ropy z Rosji stanowi ok. 70% ogólnego eksportu kraju). Natomiast pomysły związane z budową przez Rosję rurociągu naftowego „Bałtyjski System Rurociągów” z pominięciem Białorusi oraz wzrost cen ropy dla Białorusi zmuszały Mińsk do poszukiwania alternatywnych źródeł dostaw ropy. Program państwowej modernizacji białoruskiego systemu energetycznego przewidywał tranzyt i dostawy ropy z dwóch źródeł – południowe-

go przez port na Morzu Czarnym (Odessa) i rurociąg Odessa–Brody oraz północny – przez port na Morzu Bałtyckim (Butinge, Kłajpeda), poprzez wykorzystanie rurociągu Baku–Supsa. Białorusko-ukraińska współpraca w sferze gazowej miała wiele udogodnień. Ukraina proponowała Białorusi wykorzystanie jej składów do produkcji białoruskiego gazu¹³. Podczas spotkania Białorusko-Ukraińskiej Międzyrządowej Komisji w sprawie handlowo-ekonomicznej współpracy 2 czerwca 2009 r. Ukraina zaproponowała Białorusi przechowywanie 2–3 mld metrów przestrzennych gazu w składzie przy granicy białorusko-ukraińskiej (Martyniuk, 2008; Plaksenko, 2010, s. 2–6; Poliovyj, 2015, s. 160–168).

Białorusko-ukraińska współpraca w dziedzinie energii elektrycznej skupiała się głównie wokół aspektu importu i tranzytu energii produkowanej w ukraińskich elektrowniach¹⁴ przez terytorium Białorusi na Litwę. Zasadniczym czynnikiem wpływającym na rozwój owej współpracy było zamknięcie litewskiej elektrowni atomowej w Ignalińsku. Litwa została zmuszona do zamknięcia elektrowni do 2009 r., z obaw UE przed katastrofą, gdyż elektrownia ta wykorzystywała radzieckie bloki energetyczne (RBMK-1500), analogiczne do bloków wykorzystywanych w elektrowni atomowej w Czarnobylu. Zamknięcie elektrowni miało negatywne skutki, gdyż spowodowało deficyt energii na Litwie oraz Łotwie, ponieważ litewska elektrownia pokrywała 70% potrzeb Łotwy dotyczących energii elektrycznej. Białoruś posiada zdolność produkcji ok. 30,1 mld kWt/godz., przy jej zapotrzebowaniu rocznie na ok. 40 mld kWt/godz. Jednakże wyprodukowanie białoruskiej energii elektrycznej jest bardzo drogie, gdyż jest produkowana na podstawie przetworzenia surowców (gazu, węgla, drzewa, torfu itd.), dlatego Mińsk importuje tańszą energię z Federacji Rosyjskiej. Program państwowej modernizacji białoruskiego systemu energetycznego przewidywał synchroniczną pracę białoruskiego i ukraińskiego systemu energetycznego, z wykorzystaniem istniejących międzypaństwowych linii energetycznych między systemami Ukrainy (rówieńska i chmielnicka elektrownia atomowa) i Białorusi; umożliwi to tranzyt energii na Białoruś (Plaksenko, 2010, s. 1–6; Tymanowski, 2017, s. 150–177). Za najbardziej efektywny wymiar współpracy trójstronnej Białorusi, Ukrainy oraz UE w ramach

---

¹³ Było to istotną kwestią dla Białorusi, gdyż przy zużyciu 20 miliardów metrów przestrzennych gazu na rok państwo białoruskie jest w stanie przechować tylko 850 milionów metrów przestrzennych gazu, przy niezbędnych 20% krytycznych od rocznego zużycia państwa (Melyancov, Kazakevych, 2006, s. 69–78).

¹⁴ Ukraina rozpoczęła tranzyt energii na Białoruś w 2006 r., natomiast już w 2007 r. dostawy przerwano, co było związane z brakiem rezerw na ukraińskim rynku. Podczas spotkania 10 stycznia 2009 r. głowy państwa ukraińskiego i białoruskiego podjęto decyzję o kontynuacji dostaw energii elektrycznej oraz jej tranzycie na Litwę.

PW w latach 2009–2012 należy uznać budowę tranzytowego korytarza Morze Bałtyckie – Morze Czarne. 12 maja 2008 r. została podpisana umowa między Białorusią, Ukrainą i Litwą dotycząca rozwoju przewozu wyposażenia w kierunku Morze Bałtyckie – Morze Czarne (Soglashenie 2008; Poliovyj, 2015, s. 160–168). Umowa ta uregulowała organizację tranzytowego korytarza między portami Illi-cziwska i Kłajpedy przez Mińsk, dla efektywnego wykorzystania projektu i rozwoju tranzytowego potencjału korytarza Morze Bałtyckie – Morze Czarne. Przed państwami stoją wyzwania oraz możliwości związane z rozszerzeniem współpracy oraz jej intensyfikacji.

Podsumowanie

Stosunki białorusko-ukraińskie po 2009 r. można określić mianem stabilnych i intensywnych relacji międzypaństwowych. Postawiona we wstępie pracy hipoteza, że dialog pomiędzy Mińskiem a Kijowem kształtują bilateralne stosunki pomiędzy państwami oraz współpraca w ramach PW, w dużej mierze została potwierdzona. Państwa prowadziły efektywną bilateralną współpracę gospodarczą oraz angażowały się w projekty realizowane w ramach PW. W programach unijnej polityki wschodniej wobec Białorusi i Ukrainy jest wykorzystywany tranzytowy potencjał krajów (tranzyt ropy i gazu ziemnego oraz energii elektrycznej). Natomiast dwustronna współpraca gospodarcza skupia się głównie na wymianie handlowej. Powyższe założenia dają podstawy do twierdzenia, że dialog między Mińskiem a Kijowem kształtuje się głównie poprzez stosunki białorusko-ukraińskie, natomiast współpraca państw w ramach inicjatywy unijnej PW jest jego kompleksowym uzupełnieniem. Ponadto należy odnotować, że stosunki białorusko-ukraińskie w kontekście PW tylko w nieznacznym stopniu uległy intensyfikacji.

Bibliografia:

- Albin, B.J., Baluk, W. (2004). *Białoruś*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Belarus ne ratyfikiruet dohovor o gosudarstvenoy granice s Ukrainoy motyvyruya eto nalicyem dolga*. (2018). Pobrane z: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=22676643.
- Benko, N. (2010). *Perspektyvy rozvitiya belarusko-ukrainskih otnosheniy na Mezhrageonalnom, Mezhdugasudarstvenom, Mezhdunarodnom urovnyah*. Belarusian Institute of Strategic Studies. Pobrane z: <http://www.belinstitute.eu>.
- Czachor, R. (2009). Białoruś między Wschodem a Zachodem – tendencje polityki zagra-

- nicznej Republiki Białoruś okresu prezydentury A. Łukaszenki. W: P. Mickiewicz, H. Wyligąła (red.), *Dokąd zmierza Europa*. Wrocław: Wydawnictwo DSW.
- Czachor, R. (2011). *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011. Studium politologiczne*. Polkowice: Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach.
- Dobzhanska, O. (2011). *Meta i zadannja Shidnogo Partnerstva*. Pobrane z: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2011_6/37.pdf.
- Dohovir 1990 mizh Ukrayinskoyu Radyanskoyu Socialistychnoju Respublikoyu i Biloruskoyu Radyanskoyu Socialistychnoyu Respublikoyu, (29.12.1990). Pobrane z: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_011.
- Dohovir 1992a mizh Uryadom Ukrainy i Uryadom Respubliki Bilorus pro vilnu torgivlu 17 grudnya 1992 roku. (1992). Pobrane z: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_007.
- Dohovir 1992b mizh Nacionalnym bankom Respubly Belorus ta Nacionalnym Bankom Ukrainy pro rozrahunok korespondenckim rahynkam v zvyazku z vvedenniam ukraïnskogo karbovancïa 16 lystopada 1992. (1992). Pobrane z: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.926.0>.
- Dohovir 1993a Ukrayinoyu i Respublikoyu Bilorus pro torgovelnno-ekonomichne spivrobitnyctvo, 23 grudnya 1993. (1993). Pobrane z: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_002.
- Dohovir 1993b mizh Uryadom Ukrainy i Uryadom Respubliki Bilorus pro pro unykennyya podviynogo opodatkovannyya ta zapobigannyya uhylenyya vid splaty podatki stosownie podatki na dohody i mayno, 24 grudnya 1993. (1993). Pobrane z: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_640.
- Dohovir 1995a pro druzbu, dobrosusidstvo i spivrobitnyctvo mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Bilorus, Minsk, 17 lypnya 1995. (1995). Pobrane z: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_692/print1339570781058938.
- Dohovir 1995b mizh Uryadom Ukrainy i Uryadom Respubliki Bilorus pro spriyannyya ta vzayemnyj zahyst investycij, 14 grudnya 1995. (1995). Pobrane z: http://www.uazakon.com/documents/date_bv/pg_gxwkwn.htm.
- Dohovir 1997a mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Bilorus pro derzhavnyy kordon vid 12 travnya 1997. (1997). Pobrane z: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_004.
- Dohovir 1997b mizh Uryadom Ukrainy i Uryadom Respubliki Bilorus pro spivrobitnyctvo prykordonnyh oblastey Ukrainy ta Republiki Belarus, 12 travnya 1997. (1997). Pobrane z: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/112_006.
- Dohovir 1999–2008 mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Bilorus pro ekonomichne spivrobitnyctvo na 1999–2008 roku. Pobrane z: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_022.
- Dohovirno-pravova baza mizh Ukrayinoju ta Republikoyu Bilorus. (2017). Pobrane z: http://ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/ukr/952.html.
- Dumała, A. (2009). *Polityka wschodnia Unii Europejskiej*. W: A. Gil, T. Kapuśniak (red.), *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*. Warszawa: Instytut Europy Środkowej i Wschodniej.

- Geografichna struktura 2007 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2007. (2007). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/ztt/ztt_u/ztt1207.htm.
- Geografichna struktura 2008 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2008. (2008). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/ztt/ztt_u/ztt1208.htm.
- Geografichna struktura 2009 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2009. (2009). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/zd/ztt/ztt_u/ztt1209.htm.
- Geografichna struktura 2010 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2010. (2010). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/ztt/ztt_u/ztt1210_u.htm.
- Geografichna struktura 2011 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2011. (2011). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/zd/ztt/ztt_u/ztt1211_u.htm.
- Geografichna struktura 2012 zovnishnoi trgovli tovaramy za 2012. (2012). Pobrane z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/zd/ztt/ztt_u/ztt1012_u.htm.
- Getmanchuk, A. i inni. (2011). „*Myaja syla*” Ukrainy v regioni: instrument efektyvnoi zovnishnoyi polityky. Kyiv. Pobrane z: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/34.pdf>.
- Kravchenko, W. (2003). *Bilorus: dogovir v obmin na groshi. Dzerkalo Tyzhnia 1–7 lystopada*. Pobrane z: <http://www.dt.ua/1000/1600/43478>.
- Lisnychuk, L. (2006). Biloruski indykatory ukraińskych ambicij. *Yevroatlantyka, nr 2*.
- Malovych, Yu. i inni. (2010). *Vneshnaya polityka Respubliki Belarus v 2000-e gody*. Mynsk.
- Martyniuk, W. (2009). *Ukrainsko-biloruski vidnosyny: perspektyvy v energetychnomu vymiri*. Pobrane z: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032626>.
- Melyancov, D., Kazakevich, A. (2006). *Geopoliticheskiy perevorot: politika Mynska v otnoshenii Lytvy i Ukrainy posle prizedentskih vyborov 2006*. Pobrane z: http://www.lfpr.lt/uploads/File/2008-20/Melyantsou_RU.pdf.
- Mizerska-Wrotkowska, M. (2011). Geneza i instytucjonalizacja Partnerstwa Wschodniego. W: A. Szeptycki (red.), *Między sąsiedztwem a integracją. Założenie, funkcjonowanie i perspektywy Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*. Warszawa: ELIPSA Dom Wydawniczy i Handlowy.
- Oficjalna strona Prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczenki. (2018). Pobrane z: <http://www.president.gov.ua/ru/news/data/print/8228.html>.
- Oficjalna strona Związku Polaków na Białorusi. (2018). Pobrane z: <http://www.zpb.org.pl/index1.php?id=kgen>.
- Plaksenko, M. (2010). *Aktualni pytannya ukrayinsko-biloruskyh vidnosyn u konteksti inisiatyvy YeS „Shidne Partnerstvo”*. Pobrane z: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr14_15/27.pdf.
- Poliovyj, T. (2015). Ukraina – Respublika Bilorus osoblyvosti mizhderzhavnogo dialogu na suchasnomu etapi. *Visnyk Dnipropetrovskogo Universytetu. Seria Filozofia, Sociologia, Politologia, I*. Pobrane z: http://nbuv.ua/UJRN/vdufsp_2015_1_24.
- Soglashenie 2008 o razvitii perevozok gruzov v napravlenii Baltijskoe more – Chornoe More. (2018). Pobrane z: <http://www.mtu.gov.ua/uk/aasasas/print/9035.html>.
- Soskin, O. (2006). *Ukrainsko-biloruski vidnosyny: suchasnyj stan i scenarii rozvytku*. Pobrane z: <http://soskin.info/ea/2006/9-10/20060911.html>.
- Strona internetowa telewizji Belsat. (2018). Pobrane z: <http://belsat.eu/pl/wiadomosci/a,9012,desant-szwedzkich-misiow-nad-minskiem.html>.

- Sydoruk, T. (2008). *Shidne partnerstwo yak novyj instrument polityky susidstva YeS u Shidnij Yevropi*. Pobrane z: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_31/Gileya31/P12_doc.pdf.
- Szeptycki, A. (2006). Stosunki między Ukrainą a Republiką Białoruś: uwarunkowania, stan, perspektywy. *Materiały studyjne PISM, nr 1*. Pobrane z: http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.pism.pl%2Ffiles%2F%3Fid_plik%3D2906&ei=w_PSUKS5H8-WChQeWyoGABg&usg=AFQjCNEaadBFnYRrpoMVVQWDLVxWtDVVNw&sig2=QfcB0jupT6qfumvhtDAmqA&bvm=bv.1355534169,d.ZG4.
- Świeżak, P. (2009). Białoruś–Ukraina: trwałe ocieplenie?. *Bezpieczeństwo narodowe, III-2009/11*. Pobrane z: http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CFUQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.bbn.gov.pl%2Fdownload.php%3Fs%3D1%26id%3D3180&ei=w_PSUKS5H8WChQeWyoGABg&usg=AFQjCNGPKo9QEtPj1Z5o2ZBW_wIvEr8uGg&sig2=FVO497D4uM_T0IYHHN-faJQ&bvm=bv.1355534169,d.ZG4.
- Topolski, I. (2009). (red.). *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tymanowski, J. (2017). *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ukraina u mizhnarodnyh vidnosynah, cili, instrumenty, perspektywy. Ukraina-Bilorus: horyzont 2020. Osoblyvosti rozvytku zovnishnoyi polityky Ukrainy Shodo formuvannya ukrainsko-biloruskyh vidnosyn na dovgostrokovu perspektyvu.* (2018). Pobrane z: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07746.pdf>.
- Wierzbicki, A. (2011). Współpraca z Białorusią. W: A. Szeptycki (red.), *Między sąsiedztwem a integracją*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Yanisiv, B. (2010). Instytucja Prezydenta na Ukrainie. Wady i zalety kadencji prezydenckiej Wiktora Juszczenko. W: T. Bodio (red.), *Przywódstwo, elity i transformacje w krajach WNP: problemy metodologii badań*, T. 1. Warszawa: ASPRA-JR.
- Zasadko, B. (2009). Problemy ratyfikacji dohovoru pro ukraïnsko-biloruskyy kordon: pereshkody na shlahu do yevrointegracii. *Strategichni priorytety, 1(10)*.